

De Marke

oudheidkundig mededelingenblad

februari 2009

De Marke

is het orgaan van de Oudheidkundige Vereniging 'De Marke', met als werkgebied de plaatsen Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen & Ugchelen.

Eindredactie: Willem Reusink
Noteboomstraat 15
7101 MG Winterswijk
☎05 43 - 51 46 92 / ☎06 23 41 90 97
E✉: willem.reusink@planet.nl

Bestuurssamenstelling OHV 'De Marke':

<u>Voorzitter:</u>	H.W. van Harreveld Tuinstraat 59 6971 BH Brummen	☎05 75 - 56 60 48
<u>Secretaris:</u>	C.C. Uenk-Dirksen Ringlaan 46 6961 KL Eerbeek	☎03 13 - 65 25 53
<u>Penningmeester:</u>	J. Zengerink Rhienderensestraat 53 6964 BH Hall	☎03 13 - 65 19 60
<u>Bibliothecaris:</u>	W.T.M. Klomp Langschoten 71 7371 EP Loenen	☎055 - 505 22 76
<u>Leden:</u>	M. van Zadelhoff-Ruumpol Loenenseweg 150 6961 HL Eerbeek	☎03 13 - 65 17 24
	J.R.B.W. Krepel Vijverweg 2 7382 BV Klarenbeek	☎055 - 301 13 30
	A. van Bodegom Wilhelminastraat 12 6971 AK Brummen	☎05 75 - 56 13 23

Lidmaatschap: € 14,00 per jaar; aanmelden bij de secretaris.
Excursies: 2 x per jaar organiseert 'De Marke' een excursie.
Lezingen: gemiddeld 5 x per jaar organiseert de vereniging lezingen.
Mededelingenblad: dit blad verschijnt drie maal per jaar (feb - juni - okt.)
Website: www.ohv-demarke.nl
E✉:secretariaat: clara.uenk@hetnet.nl

Overname van (gedeeltelijke) teksten en afbeeldingen uit dit blad is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de eindredacteur.

Mededelingenblad 'De Marke'

jaargang 33

no 1

Inhoudsopgave:

pag 1	Inhoudsopgave	
2	Willem Reusink	- Redactionele mededelingen
3	Willem Reusink	- IJspret
4	Wietse Venema	- Beekbergen en omgeving 1832
6	Piet Willemsens	- Hendrik-Jan Wassink
11	Marianne van Zadelhoff	- Meester Jan Pannekoek-laantje
14	Wietse Venema	- De onbekende man
16	Els Holsappel	- De Webers en hun wereld in Eerbeek
20	Ton Elzebroek	- Geschiedenis van de Assenbeek
34	Joop Zengerink	- Ex libris Gerrit Swarthoff
35	Jaap van der Weel	- Aan de schooljeugd
35	Regionaal Archief Zutphen duikt in belastingen	
36	Clara Uenk-Dirksen	- Nieuwsbrief 'De Marke'
38	Stan Dekker	- Introductie SHOZOV
39	Joop Zengerink	- Overzicht boekenverkoop

*Bij de omslagfoto:
Hendrik-Jan Wassink onderweg in
Leuvenheim nabij 'Klein Sion',
vroeger 'De Rees'.*

Foto: Joop Zengerink, 24-03-2003

Redactionele mededelingen

Met dit nummer gaan we het 33e bestaansjaar van de vereniging in. Een nog steeds en gestadig groeiende vereniging. Meer leden betekent over het algemeen: meer mogelijkheden. Als lid/lezer kunt u meehelpen de vereniging nog meer te laten groeien. Attendeer uw kennissen en burens op de voordelen van een Marke-lidmaatschap en stimuleer geïnteresseerden om lid te worden.

Verheugend is dat er volop kopij wordt ingezonden. Er is zelfs zo veel kopij dat deze uitgave van 'De Marke' (eenmalig) 40 pagina's telt. Met dank aan de penningmeester! Dus voor u meer leesplezier voor hetzelfde geld!

Van ons lid Jaap van der Weel uit Hoenderloo komt de onderstaande oproep: "Zo nu en dan ga ik door internet en ik vind daar leuke dingen.

Zo is er een site met begraafplaatsen. En ik houd van die instelling! Als je daar even op zoekt, dan vind je alle begraafplaatsen in Nederland. En telkens met de vraag: als u meer weet over zo'n begraafplaats, geef dat dan door aan: info@begraafplaats.org.

Dat deed ik al voor Hoenderloo en ik gaf door dat er in Loenen nog een derde begraafplaats is: namelijk die achter de hervormde kerk. Ik ben nog aan het zoeken naar gegevens, maar die komen wel.

Zou jij in het volgende blad die vraag willen doorgeven aan onze leden?"

Bij deze dus!

Verder treft u in deze uitgave een bijdrage aan van Ton Elzebroek uit Spankeren. De Spankerense en Leuvenheimse historie zijn nogal verweven. Van daar dat zijn artikel over de Assenbeek ook zeer interessant is voor onze Leuvenheimse en Brummense lezers.

Els Holsappel schrijft over de Webers op het 'Huis te Eerbeek' en natuurlijk ontbreken de Beekbergense bijdragen van Wietse Venema niet.

Marianne van Zadelhoff meldt de opening van het Meester Jan Pannekoeklaantje, Piet Willemsens interviewde Hendrik-Jan Wassink, de markante boer uit Cortenoeve, en Clara Uenk leverde de Marke-nieuwsbrief. Stan Dekker introduceert een nieuwe stichting. Joop Zengerink geeft een overzicht van de boekenverkoop en vond een heel oud ex-libris. Veel leesplezier met dit alles.

Bijdragen voor de volgende Marke-editie - die in week 25 zal verschijnen - zou ik graag binnen hebben vòòr: zaterdag 30 mei

Willem Reusink

IJspret

Het is zo'n negen jaar geleden dat ik voor het eerst een bijdrage in 'De Marke' geplaatst zag. Dat artikel ging over de oprichting van Brummens IJsclub en een verslag van activiteiten aan de hand van vermeldingen in het kasboek. Dat kasboek was een bron van informatie en was bijgehouden van 1895 tot 1949.

In de eerste week van januari moest ik daar bij het zien van allerlei ijspret op Gelderse wateren en ijsbanen weer aan terugdenken.

Aan het eind van mijn artikel deed ik destijds een oproep aan de lezers om mij – zo mogelijk – van meer informatie over Brummens IJsclub te voorzien. Twee Marke-lezers reageerden daarop: Jan Schuite en Dick van Goor, beiden uit Brummen. Hoewel beiden nog wel het één en ander wisten over Brummens IJsclub, was de informatie niet echt aanvullend.

Op de Brummense Pinkstermarkt sta ik jaarlijks met een kraam met tweedehandsboeken en oude ansichtkaarten. Steevast heb ik al ruim tien jaar een oproep aan de kraam hangen, waarin ik vraag om gegevens over Brummens IJsclub betreffende de periode 1949 – 1958, het jaar dat de club – volgens informatie – definitief ter ziele is gegaan. De reacties zijn niet bemoedigend en beperken zich meestal tot de opmerking: "Ik zal thuis nog wel eens even kijken, of ik nog iets voor je heb." En dan houdt het spijtig genoeg op.

Leuvenheim 1942 tijdens ijsvermaak op de vijver van 'De Wildbaan'.

Foto uit particulier bezit

Daarom doe ik bij deze nog een vertwijfelde poging iets te weten te komen over Brummens IJclub en dan met name over die laatste periode. Zowel gegevens als foto's zijn zeer welkom. Ook exemplaren van de Brummense Courant of het Zutphens Dagblad met vermeldingen van ijsvermaak of wedstrijden (ze schijnen te bestaan) zou ik graag ter inzage krijgen.

Van Marke-lid Henk van Hierden uit Brummen mocht ik wat foto's uit een album van zijn overleden vrouw scannen en gebruiken voor publicatie in 'De Marke'. Bijgaand ziet u een opname uit 1942 van ijspret op de vijver van 'De Wildbaan' in Leuvenheim. Ik heb gekozen voor een opname met een draaiorgel van Louis van Deventer. Bij diverse schaatsevenementen was een draaiorgel onontbeerlijk voor de sfeer. In Brummen en directe omgeving waren Louis van Deventer, Jasper Lathé en Jacob Pasman & Roelof van Spanje de mannen die met hun orgel het ijsplezier verhoogden en de zwierende schaatser met hun vrolijke (wals)klanken begeleidden.

Willem Reusink

Beekbergen en omgeving 1832

Kadastrale Atlas

Het kadastraal kaartje hiernaast van het dorp Beekbergen geeft de toestand weer van ongeveer 170 jaar geleden. Hoe zag Beekbergen en omgeving er toen uit? Zonder autosnelwegen. Daar had men toen nog nooit van gehoord. Zonder gas, electriciteit en waterleiding. Hoe leefde men toen?

In 1810 – toen ons land bij Frankrijk was ingelijfd – moest op last van Napoleon het kadaster worden ingevoerd. Het hele land moest nauwkeurig worden opgemeten. Dat werk was met enige vertraging in 1832 gereed. Het doel was belastingheffing.

Deskundige vrijwilligers hebben de kadasterkaarten van 1832 en de daarbij behorende lijsten van toenmalige eigenaren in boekvorm uitgegeven. We noemen dat een kadastrale atlas. Aan de hand van de kaarten en gegevens in het boekwerk kunnen we nu een vergelijking maken hoe het was en hoe het nu is.

Wat onder meer opvalt, is dat de oude kerk van Beekbergen in 1832 het grootste en meest imposante bouwwerk was in het toen nog betrekkelijk kleine dorp Beekbergen. Dat is opmerkelijk in verhouding tot het aantal eenvoudige huizen, dat het dorp toen telde. Het aantal huizen in de Dorpstraat is in Beekbergen in 1832 blijkens het kaartje nog zeer beperkt.

Uit de gegevens van de kadastrale atlas van Beekbergen blijkt onder meer dat de huisvesting van de Beekbergenaren in 1832 in het algemeen niet best was. Ongeveer 84 % van het aantal huizen bestond uit één- en tweekamerwoningen en 41 huizen waren slechte daglonerswoningen. Het aantal plaggenhutten op het grondgebied van de kadastrale gemeente Beekbergen bedroeg toen 46! Het logement 'De Smittenberg' vormde een uitzondering. Het was in 1832 "een sterk en welgebouwd huis, voorzien van drie woonvertrekken, waarin werden uitgeoefend logement en tapperij."

De conclusie van de redacteurs van de kadastrale atlas van 1832 is, dat het grootste aantal van de Beekbergenaren bij een bestaande woondichtheid van ruim zes personen per huishouden schamel was gehuisvest en in het algemeen een karig bestaan leidde.

Voor wat betreft het buitengebied valt op, dat het grondbezit van de in cultuur gebrachte gronden enorm was versnipperd. Bij voorbeeld het eigendom van Cornelis Brouwer, groot 12 hectare, was verdeeld over 23 percelen. De percelen bestonden uit bouwland, weiland en tuin en velen bezaten ook een perceeltje hakhout. Een dergelijke verspreide ligging van percelen leidde uiteraard tot een moeizame bedrijfsvoering.

Na de invoering van het kadaster in 1832 volgden de aanslagen van de belasting. Ook op grond, die na veel lichamelijk inspanning was ontgonnen, werd een aanslag gelegd. Men kon voor die recent ontgonnen gronden een ontfening krijgen, maar velen hadden verzuimd deze aan te vragen. Men vond dat in het algemeen een schrijnende zaak.

Het kadaster is openbaar. Iedereen kan het kadaster inzien en tegen betaling gegevens verkrijgen. Het kadaster bevat onder meer gegevens voor de onroerendzaakbelasting en de waterschapsbelasting. Er zijn verder veel zaken, die steunen op het kadaster, zoals bestemmingsplannen en tracé's voor de aanleg van leidingen. Voorts dient het kadaster de rechtszekerheid voor wat betreft de onroerende goederen.

De kadastrale atlas van Gelderland 1832 (tekst en kadastrale gegevens) bevat verder onder meer bijzonderheden over de watermolens en de marken.

Bron: "Kadastrale atlas Gelderland 1832".

Wietse Venema

Hendrik-Jan Wassink over Oud-Cortenoever (29 nov 2008)

Ten behoeve van een Brummense commissie die de oude wegen van Brummen en de daarmee samenhangende verhalen boven water wil brengen, steek ik mijn licht op bij Hendrik-Jan Wassink (83), die diep in Cortenoever woont. Hij vindt het een 'ongeluk' dat er bij de Ruilverkaveling van 1955 veel oude wegen van de kaart zijn geveegd. Voordien waren er al een aantal in onbruik

Het vervallen huis 'Reuversweerd' anno 2005

geraakt, zoals de kerkepaden en karrensporen. Op oude stafkaarten zijn ze nog te vinden. Mijn gesprekspartner noemt enkele wegen van vroeger, waaronder de Paapenweerdweg, later Piepenbeltweg geheten. Vanaf 'Reuversweerd', een uit 1815 stammend kasteel-landgoed, tot (nu)

Cortenoeverseweg. "Die Paapenweerdweg was een eigen weg van meneer Colenbrander (later baron Van Sytzama). Elk jaar kwam er voor meneer een schip grind om die weg begaanbaar te houden. Andere mensen mochten er best gebruik van maken, maar meneer had het recht om de weg drie dagen per jaar af te sluiten! Meestal in het voorjaar, na de Pasen. De boom zat dan dicht. Op slot."

De naam Cortenoever wordt verklaard door de 'kortste oever' van de IJssel, dus de binnenbocht. Vroeger bekend om de grote kleiboerderijen, waaronder vooral die van 'Reuversweerd', dat tevens een landgoed inhield. Ook opvallend is een oud klooster – 'Laag Helbergen' – nu nog een kasteelachtig huis.

Aan de Holthuiserweg staat een boerderij met de vreemde naam 'Halfvasten'. Vroeger een herberg met een veer.

Het oostelijk deel van Cortenoever is al jarenlang natuurgebied. Befaamd om zijn gevleugelde overwinteraars. Kolgans, nijlgans en grauwe gans doen de naam van het gebied eer aan. De landbouw is er voor de natuur geweken. De dynamiek van de rivier zorgde voor een bijzonder landschap met hoge zandruggen en diepe geulen. De

groene binnenbocht van de rivier biedt ruimte aan zeldzame plantjes als aardakker en spiegelklokje. Kortom, een gebied met grote waarde aan flora en fauna, waar Staatsbosbeheer over waakt.

De Cortenoeverseweg – de enige goede weg in dit gebied – was vroeger verhard met sintels en brick. In het najaar ging de gemeente de kuilen opvullen. De boeren met hun bietenwagens konden dan mooi het puin enz. platrijden.

Hendrik-Jan woont altijd nog op de boerderij waarop hij is geboren. Vlak bij de IJssel, op het 'Heyendaal'. De laatste twee kilometers erheen moest je gewoon door het weiland lopen. Ook de postbode deed dit dagelijks! "Om vroeger op 'Heyendaal' te komen moest je zeven hekken open doen tot het 'Gansenei'. De laatste boerderij aan deze ook nu nog doodlopende weg was vroeger 'Post Zutphen'. Als de varkenshandelaar bij ons kwam, had hij een speciale hulp bij zich voor de hekken."

Hoe Cortenoever er vroeger uitzag, zeg maar voor de oorlog en voor de Ruilverkaveling (ca.1955)? Voorop gesteld dat ik het nog altijd een reuze gezellig gebied vind – men kent elkaar en zegt elkaar goedendag. Een grote verande-

ring van Cortenoever is ook gekomen door de aanleg van de snelweg Brummen-Zutphen (1972). Vroeger was het landschappelijk gezien erg mooi, het gebied was groen van de vele grote bongerds met allemaal hoogstambomen. Er stonden om alle boerderijen ook veel populieren en lindebomen. Nu is het een kaal vlak gebied geworden.

Cortenoever is tegenwoordig een mooi natuurgebied

“Het gebied kende vroeger ongeveer negen grote boerderijen, de meeste heel oud. Prachtige gebouwen, op het eind van de oorlog door de Engelsen in brand gestoken, ter wille van de IJssel-oversteek. Dank u, bevrijders!

Het waren allemaal boeren met paarden - nodig om de vele hectares grond te bewerken. De bodem kende een gemengd gebruik, dus zowel bouw- als weiland. Veel afwisselender dan tegenwoordig. Na de oorlog nam de melkerij een groter omvang en ging men veel bouwland inzaaien. Het rooien van de bongerds werd gestimuleerd met een premie van driehonderd gulden de bundel. Tja, dan wil het gebied wel kaal worden! Overigens hadden die boeren in de jaren dertig slechte tijden doorgemaakt. Bij de Boerenleenbank konden ze niet terecht voor geld. Daarom gingen ze naar de eigenaar van de ‘Reuverswaard’, de heer (Frederik Christiaan) Colenbrander. Dan vroeg meneer Colenbrander: Mag ik op jouw grond jagen?!”

“In Cortenoever hadden vroeger alleen enkele geletterde boeren een auto: de Bekers, de Breukinks, de Schoonmans. De meeste bewoners deden het met de fiets of met het rijtuigje.

In mijn jeugd, als het water erg hoog was, konden we mooi niet naar school! Het gebeurde ook wel dat mijn vader ons met paard en wagen door het water plonzend naar het dorp bracht. Er moesten immers voldoende achtponds rog-

gebroden in huis zijn, meel voor pannenkoeken enz.

Een heel enkele keer was de IJssel zó hoog, dat er van ernstige watersnood gesproken kon worden. Dat was in 1925. Ook de mensen in de Elzenbos moesten toen evacueren, of in het hooi slapen, haha. Nabij de 'Reuversweerd' is toen een gat in de dijk geslagen. De dijk deugde toen ook niet. Die dreef gewoon voor de golven uit. Ook in 1929 is er hoog water geweest, minder erg. Je had ook zomerdijken, waarop paden en wegen lagen. De winterdijk werd niet bereiden, daar waren ze zuinig op”.

“In die tijd – de jaren dertig – was ons bedrijf 27 ha groot, later 35 ha, van de ‘Reuversweerd’ gepacht. We molken toen zo’n twintig koeien. Met de hand hoor! De bussen moesten we ieder dag een heel eind verder, bij Brouwer, brengen. Daar kwam de melkrijder ze ophalen voor vervoer naar de boterfabriek in Steenderen, via het Bronkhorsterveer.

Wij waren met drie kinderen thuis. We hadden al gauw een fietsje. Bij droog weer konden we daarmee naar school. Hoewel we voor een deel door het weiland moesten. Ook de veearts legde dezelfde weg af. Het ergste met die wegen was, als het drie weken had gevoren. Dan lieten we alle vervoermiddelen thuis en ging op de klompen lopen, tot bij Beker. Ook de postbode kwam elke dag, per fiets of lopend, met de tas op de rug.”

Toen de melktank op de boerderijen kwam – in de jaren zeventig van de vorige eeuw – stopte Hendrik-Jan met zijn melkkoeien, maar zijn echte liefde – de paarden – bleef intact. De befaamde illustrator Rien Poortvliet heeft het voor eeuwig vastgelegd in het boek ‘Te hooi en te gras’.

*Hendrik-Jan Wassink,
verteller en paardenliefhebber*

Op een oude stafkaart staan in de bocht van Cortenoever twee voetveren aangeduid. Helemaal door iedereen vergeten, maar Hendrik-Jan weet zelfs nog dat het er drie waren.

“Het ‘Gansenei’ lag het meest zuidelijk. Tachtig jaar geleden werd dat veer beheerd door de boer zelf: een Wijgman. Zo’n veer bestond uit een roeiboot van ongeveer vijf meter lengte, waar zes mensen en een paar fietsen in konden. Per persoon een dubbeltje; met de fiets vijftien cent. Die voetveren hebben nog tot in de oorlog stand gehouden. Het meest noordelijke veer heette de ‘Groene Jager’ (naar het café aan de overkant).

Meneer Van Sytzama verleende recht van overpad om bij dat veer te komen. Trouwens, ook bij Brouwer en Beker was dat het geval. De pont-mensen kwamen alleen uit Cortenoever, boeren, personeelsleden van de ‘Reuversweerd’, huisvrouwen. Zij gingen bijvoorbeeld naar de paardenmarkt van Hengelo, de Baakse kermis, naar de veemarkt van Zutphen.

In de oorlog is erop die veertjes veel gesmokkeld, zowel voedingswaren als mensen. Er is toen goed werk gedaan met al die clandestiene overzettingen. Het middelste veer was van Brekveld.

Zo’n voetveer had natuurlijk maar weinig klandizie, misschien gemiddeld drie keer per dag varen (heen en terug). Soms enkele dagen helemaal geen klant. De boten lagen alle aan de Bronckhorster kant. Iemand die bij de ‘Groene Jager’ over wilde, meldde zich gewoon in het café. Het gebeurde ook wel dat de veerman het te laat vond om mee te gaan, maar de boot wel even wilde uitlenen, mits die de andere dag vroeg werd teruggebracht. Keurig de roeipanen in de boot terugleggen. Aan deze kant van het voetveer was een grote bel, waarmee je jezelf kon aankondigen. Soms lukte het door te zwaaien al.

Op een marktdag hadden de veren het drukker. Vaak tot ’s avonds laat. Het drukst was het bij een kermis aan de overkant. Hengelo had een grote attractie vanwege een stuk muziek dat ’s morgens al om 10 uur begon. Net van de koeien af, de klompen aan, daar op straat gaan dansen! Met gewone meisjes van het platteland, die wel naar een goeie boer uitkeken. Er zal wel eens een ‘noodlanding’ hebben plaatsgevonden, maar vergeleken met tegenwoordig ging het er keurig aan toe, hoor.

Hendrik-Jan met strobale in Leuvenheim nabij 'Klein Sion'.

Naast die drie voetveren had je ook toen ook nog het Bronkhorsterver, dat zwaardere ladingen aankon. Bij de komst van de verharde wegen verloren de voetveren hun functie en verdwenen ze geleidelijk aan.”

Hendrik-Jan Wassink is nu 83. Hij hoopt het in Cortenoever nog lang uit te houden. Zijn vader haalde de 93. Vroeger was dit gebied mooier, maar Hendrik-Jan prefereert toch de gemakken van deze tijd. Iedereen heeft waterleiding en telefoon. Iedereen blij. Het gebied is er zeer mee opgeknapt.

Hij kookt zelf nog zijn kostje. Vrouwen zijn wel dicht langs gekomen, maar Hendrik-Jan sloeg uiteindelijk niet toe. Eén keer was het bijna raak, maar de jongedame was bang voor het water, waarmee Hendrik-Jan was omgeven.

Altijd ook dat water in Cortenoever!

Piet Willemsens

Meester Jan Pannekoeklaantje

Op 27 september 2008 vond door burgemeester Joost Nielsen de onthulling plaats van het Meester Jan Pannekoeklaantje te Eerbeek. Dit laantje loopt langs de muziektent en verbindt het Hungeling met de Kanaalweg. De aanleiding hiervoor was dat de Honing- en bijenmarkt van imkersvereniging

'Eensgezindheid' voor de 100ste maal plaats vond en het is daarmee de oudste bijenmarkt van heel Nederland!

De imkersvereniging werd in 1901 opgericht door Professor Max Weber en Meester Jan Pannekoek. Nadien is er een bos en een laan vernoemd naar Prof. Weber. Doch er was geen enkele plek in Eerbeek, waaraan de naam van Meester Jan Pannekoek verbonden was. Het bestuur van imkersvereniging 'Eensgezindheid' en de Oudheidkundige vereniging 'De Marke' waren van mening dat hem die eer toch wel toekwam, gezien zijn grote inzet voor de gemeenschap. Hij heeft de keuterboertjes van toen geholpen aan wat extra inkomsten en de imkerij van Eerbeek en omgeving op een hoger plan gebracht. Hij was van 1902 tot 1937 voorzitter van deze bijenvereniging.

Dankzij de medewerking van de Gemeente Brummen en met name de heer H. van den Heuvel, geo-informaticus aldaar, werd ons verzoek gehonoreerd om dit eerbetoon te verwezenlijken.

Wie was Meester Jan Pannekoek?

Meester Jan Pannekoek werd geboren in 1852 en zijn wieg stond in Hall. Hij was de zoon van bakker Pannekoek. In dat kleine dorpje heeft hij zijn lagere schooljaren doorgebracht. Het bleek al snel dat hij niks voelde voor het bakkersvak. Hij wou en zou schoolmeester worden. Vanaf zijn veertiende tot zijn twintigste stond hij in Hall als kwekeling voor de klas; in 1872 deed hij examen voor onderwijzer. Zijn leermeester in Hall was de bovenmeester, de heer Jacob Antvelink, die als schoolpedagoog een grote naam had. De bekende Antvelink-bank getuigt van grote waardering, die de inwoners van Hall voor hem hadden.

Op 1 januari 1873 stond meester Pannekoek in Vaassen, maar een paar jaar later werd hij benoemd in Eerbeek. Ook hier bleef hij niet bijzonder lang. Hij ging naar Utrecht, om daar tien jaar lang werkzaam te zijn. In het jaar 1880

*Onthulling naambordje
Foto: Hans Thijssen*

werd meester Pannekoek benoemd aan de openbare school in Eerbeek en daar bleef hij twee en twintig jaar. In oktober 1912 vroeg en kreeg hij eervol ontslag en toen was hij 40 jaar lang in dienst van het onderwijs geweest.

Het was een goedgehartige man; soms wat al te goed. Hij zag veel door de vingers, wat door een andere meester geducht zou zijn gestraft. Na zijn pensionering werd meester Pannekoek verscheidene keren verzocht om als waarnemend hoofd dienst te doen. Dat deed hij o.a. in Empe, Spankeren en Hall.

Zijn grootste hobby was de bestudering van het leven van de bijen. Ook schreef hij daar een boek over, dat "Geïllustreerd handboek voor bijenteelt en Natuurgenot" heette, uitgegeven bij P. van Belkum in Zutphen, later Velp. Hierin wordt duidelijk gemaakt wat er in de verschillende maanden in de natuur op te merken valt en wat voor werkzaamheden in de tuinen en akkers dienen te worden gedaan. Hij kreeg zo'n grote bekendheid in het land, dat hij het verzoek kreeg van het Dagblad 'Het Nieuws van de Dag', om een speciale rubriek te behartigen, getiteld "Bijenteelt".

Die voorliefde voor alles wat met het leven en het doen en laten van de bijen in verband staat, had meester Pannekoek niet van een vreemde. Zijn vader heeft hem de eerste beginselen bijgebracht en wel zo goed dat de jonge Jan in zijn voetsporen trad. Met het grootste geduld van de wereld kon hij urenlang de bijen bestuderen. Hij wist er dan ook heel wat van!

In 1896 kreeg hij van de hoofdredactie van 'Het Nieuws van de Dag', het verzoek om de Wereldtentoonstelling in Brussel te gaan bezoeken en een verslag te maken van hetgeen daar op het gebied van de bijenteelt te zien was. In die tijd begon hij zich al te interesseren voor bijenkasten, de zogenaamde losse bouw (i.p.v. korven).

Meester Jan Pannekoek opent de 30ste honing- en bijenmarkt in 1932.

Foto: Collectie Mevrouw A.T. Huiskamp

Meester Pannekoek had voor de wereldtentoonstelling in Brussel zo'n bijenkast ingezonden. Een bekroning kwam er niet van, want er werd door de beoordelaars gezegd dat die kast een nabootsing was van een Amerikaanse kast. In die tijd stond de bijenhouderij in de nieuwe

wereld al op een heel wat hogere trap van ontwikkeling dan die van de oude wereld.

In 1927 toen het zilveren bestaan van de bijenmarkt werd herdacht, kreeg meester Pannekoek een hoge onderscheiding. Als erkenning voor het vele, dat hij in het belang van de Nederlandse imkerij had gedaan, werd hij benoemd tot Ridder in de Oranje Nassau-Orde. De Vereniging tot Bevordering van de Bijenteelt in Nederland benoemde hem toen tot Lid van Verdienste. Zijn laatste levensjaren heeft meester Pannekoek in Brummen gesleten. Toen hij overleed was hij niet ver van de honderd jaar.

Artikel overgenomen uit de 'Eerbeekse Courant' maart/april 1977 (Harm Kruuthof op zien proatstoel).

Marianne van Zadelhoff

Onbekende man

Op het glazen monument schuin tegenover de Woeste Hoeve aan de Arnhemseweg staan 116 namen van gevangenen, die op 8 maart 1945 bij de Woeste Hoeve door de Duitse bezetter zijn doodgeschoten als represaille op de mislukte aanslag op Rauter, een hoge SS-officier. De namen van de slachtoffers staan in alfabetische volgorde op een glazen plaat. Er zijn echter 117 gevangenen doodgeschoten. Eén naam is onbekend.

Elk jaar bij de herdenking op of omstreeks 8 maart valt op, dat er sprake is van een onbekende man. Wie was die man? Waarom was hij een gevangene en behoorde hij tot de zogenaamde 'Todeskandidaten'? Ondanks alle naspeuringen tot dusver: Niemand weet het.

Aan het eind van de tweede wereldoorlog oefende de Duitse bezetting in het nog niet bevrijde gedeelte van ons land een soort terreur uit.

In het boek van H. Berends, getiteld 'Woeste Hoeve', wordt op p 166 het signalement van de onbekende man nader omschreven. Zijn signalement was: lang ongeveer 1.73 m, donkerblond lang haar, gaaf gebit, kleding: windjack met harmonicazakken, rode sjaal, rode wollen slipover, leren riem, lage zwarte schoenen, maat 42, tricot shirt.

De voorwerpen die hij bij zich had, waren: vermoedelijk gouden zegelring met plaatje zonder inscriptie, steel van een lepel en een witte haarkam.

Er is steeds een gerucht geweest, dat de onbekende man een weigeraar van het vuurpeleton zou zijn. Uit het signalement blijkt, dat de onbekende niet een Duitse militair was, die zou hebben geweigerd aan de executie deel te nemen. Een medegevangene verklaarde, dat de onbekende man zich met niemand bemoeide. Dat was in de bezettingstijd 1940/1945 niet ongewoon. Het was zaak tijdens de oorlog zo weinig mogelijk contacten te onderhouden met anderen, want je kon niemand vertrouwen.

In het boek van H. Berends worden een aantal misverstanden over de aanslag en de gevolgen van de represaille rechtgezet.

Een verhaal over de gang van zaken bij de ter aarde bestelling van de slachtoffers luidt als volgt:

Terwijl de slachtoffers van de executie in een massagraf op de begraafplaats 'Heidehof' te Ugchelen werden begraven, kwamen enkele Duitsers met het lijk van een Duitse militair aan. Ze wilden dat lijk – volgens de Duitsers een dienstweigeraar – tussen de slachtoffers van de Woeste Hoeve in het massagraf deponeren. Sjoerd Adema, werkzaam bij de Apeldoornse politie, die onder meer de leiding had, weigerde dat. De Duitsers vertrokken toen en hebben hun dode collega elders aan de rand van de begraafplaats 'Heidehof' begraven. Volgens een ander verhaal zouden de Duitsers niet met één, maar met twee dode Duitsers zijn aangekomen.

De conclusie is, dat zoveel tientallen jaren na de tweede wereldoorlog de naam van iemand, die bij de Woeste Hoeve op 8 maart 1945 is doodgeschoten, nog steeds niet bekend is.

Deze onbevredigende situatie gaf mij aanleiding inlichtingen in te winnen bij het gemeente-archief van Apeldoorn, het Rode Kruis, het Nederlands instituut voor oorlogsdocumentatie (NIOD) en de ITS, dat is de 'International Tracing Service' te Bad Arolsen in Duitsland. Dat instituut berichtte mij, dat zij beschikken over een bestand van 50 miljoen gegevens over vermiste personen.

Van het drama bij Woeste Hoeve wisten ze niks. Ik heb ze daarna een exemplaar van het tijdschrift 'De Marke' gestuurd van juni 2008, waarin onder meer het navrante verhaal van G.C. Bloem, getiteld 'Witte bonen'. De lijsten met de namen van de 116 slachtoffers heb ik bijgevoegd. Ze bedankten daarvoor en schreven terug dat ik wel eens langs mocht komen.

Er is nog één lichtpunt om tot een oplossing te komen: Het Rode Kruis heeft een oproep gedaan te melden waar onbekende personen begraven liggen. Er zijn verder honderden personen in de oorlog spoorloos verdwenen, die door familieleden worden gezocht. Mogelijk dat vergelijking van DNA-materiaal van de onbekende man en DNA van familieleden, die het graf van iemand zoeken, kan leiden tot identificatie van het slachtoffer.

Raymond Schütz van de afdeling oorlogsnazorg van het Nederlandse Rode Kruis zal desgevraagd deze zaak van de onbekende aan de werkgroep, die het DNA-onderzoek doet, voorleggen.

Misschien dat ooit met de DNA-methode de naam van de onbekende man bekend wordt.

Bron: onder meer het boek 'Woeste Hoeve' door H. Berends.

Wietse Venema

De Webers en hun wereld in Eerbeek

Een civetkat ligt lui uitgestrekt onder de sofa. Exotische vogels waggelen naar de lunchtafel en eten smakelijk het brood uit de hand van de vrouw des huizes. Buiten doet Piet, de kasuaris, z'n ronde door de tuinen van het landgoed. Een tamme uil suist door de lucht, zet de landing in en nestelt zich op de schouder van de heer des huizes.

Zo ongeveer moet het leven er op het 'Huis te Eerbeek' hebben uitgezien, toen vijfenzeventig jaar geleden Max en Anna Weber er woonden. Vorig jaar september heeft de monumentencommissie Brummen deze tijden laten herleven met de tentoonstelling: *De Webers en hun Wereld in Eerbeek*. Via foto's, brieven, penningen en documenten werd op het 'Huis te Eerbeek' een beeld geschetst van het leven van de Webers. De Artis Bibliotheek had uniek mate-

riaal ter beschikking gesteld, maar ook vele Eerbeekenaren hadden hun kasten en zolders doorzocht waardoor er heel veel foto's te zien waren van het 'Huis te Eerbeek' en hun vroegere bewoners Max en Anna Weber.

Het openingsprogramma met onder andere een lezing door ir. P.J. Groeneveld, gastmedewerker van de Artis Bibliotheek trok zoveel bezoekers dat niet iedereen kon zitten in de Serrezaal. Onder het publiek waren afstammelingen van Max Webers assistent Lieven de Beaufort en Webers biografen drs. Jaap de Visser en drs. Florence Pieters die beide eind jaren 1970 als conservatoren van de Artis Bibliotheek onderzoek deden naar de wetenschappelijke betekenis van Max Webers werk. Ook de huidige conservator van Artis Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam, dr. P.J. Verkruijsse, was aanwezig. De monumentencommissie presenteerde een informatiefolder over Max en Anna Weber die ze in het kader van de expositie had gemaakt. Het eerste exemplaar werd uitgereikt aan mevrouw Derkje Willems, die in de oorlog tijdens de laatste twee jaar van Anna's leven als dienstmeisje werkte op het 'Huis te Eerbeek'. De opening werd muzikaal omlijst door Egbert Hoogenberk, restauratiearchitect, en tot december 2008 lid van de monumentencommissie.

Veel bezoekers namen deel aan de rondleidingen die Scoutingclub Tapawingo in het Weberbos gaf langs de exotische bomen die Max Weber van over de hele wereld meenam en op het landgoed een nieuwe stek gaf. De diapresentatie aan het eind van de dag met oude dia's van het 'Huis te Eerbeek' en omgeving uit de collectie van de heer Wensink uit Hall trok niet alleen veel publiek, maar leverde ook veel verhalen op over hoe het vroeger was. De expositie in de Weberzaal werd de hele dag door druk bezocht.

Max en Anna Weber (zie foto hiernaast) kochten in 1895 het landgoed 'Huis te Eerbeek'. Professor dr. Max Weber (1852-1937) was een wereldberoemd dierkundige. Hij was hoogleraar zoölogie aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van het Zoölogisch Museum van Artis.

Zijn vrouw, Anna Weber-van Bosse (1852-1942) was plantkundige en internationaal befaamd algologe, die in 1910 als eerste vrouw in Nederland een eredoctoraat kreeg van de Universiteit Utrecht.

Samen maakten de Webers vele wetenschappelijke onderzoeksreizen: van de Noordelijke IJsee tot Zuid-Afrika. Max Weber leidde in 1899 de Siboga-expeditie die de oceanische flora en fauna in Nederlands-Indië onderzocht en die een jaar duurde. Het Nederlands-Indisch Gouvernement stelde de kanonneerboot Hr. MS. 'Siboga' ter beschikking. Deze werd aangepast voor oceanografisch werk en het doen van dieptemetingen. De resultaten van de expeditie overtroffen alle verwachtingen. Zo ontdekte Weber 131 nieuwe vissoorten. In de jaren na de expeditie beschreef Weber in het 'Huis te Eerbeek' samen met zijn assistent De Beaufort de visfauna van de Indische archipel en deze wetenschappelijke publicaties maakten hem wereldberoemd.

Anna zat in Webers wetenschappelijke staf tijdens de Siboga-expeditie en zij was verantwoordelijk voor het botanische onderzoek. Ze bestudeerde ook de algen en toonde als eerste het verband aan tussen kalkalgen en het ontstaan van koraalriffen. Ook schreef ze een nog steeds goed leesbaar boek over het dagelijks leven op de Siboga: 'Een jaar aan boord H.M. Siboga' dat in 1903 verscheen.

Met Max en Anna op het 'Huis te Eerbeek' volgden een hele stoet biologische en botanische wetenschappers die een tweede huis in Eerbeek kochten. Onder hen Webers assistent De Beaufort en de professoren Sluyter, Van Kampen en Moll. Het was een echte 'nederzetting der hoogleraren'. Maar ook studenten van Max Weber bezochten het 'Huis te Eerbeek'. De heer Heiman werkte er zelfs een jaar. Toen hij eens op een avond op zijn fiets zonder licht naar het station van Eerbeek reed werd hij aangehouden door de veldwachter en kreeg hij een bekeuring. De huisknecht van de Webers werd onmiddellijk naar het

Het Huis te Eerbeek tijdens Webers bewoning

station gestuurd en Heiman kreeg de boodschap dat hij zich geen zorgen hoefde te maken: mevrouw Weber had de boete al laten seponeren.

Max en Anna Weber waren beide zeer betrokken bij de Eerbeekse sa-

menleving. Max Weber richtte de boerenleenbank op, de voorloper van de huidige 'Rabobank Apeldoorn en omgeving' en stichtte het gemeenschapsgebouw 'Eerbeeks Belang'. Hij stond ook aan de wieg van de imkervereniging 'Eensgezindheid' en startte samen met meester Jan Pannekoek de jaarlijkse bijenmarkt die vorig jaar september haar honderdste verjaardag vierde. Anna Weber was in 1921 één van de oprichtsters van de Montessorikleuterschool in Eerbeek. Zij liet het 'Huis te Eerbeek' na haar dood in 1942 na aan het Geldersch Landschap dat het landgoed nog altijd in eigendom heeft. Scoutingclub Tapawingo kreeg in de jaren daarna een eigen onderkomen op het 'Huis te Eerbeek' en de jongensgroep noemde zich vanaf toen de 'Max Webergroep'.

In 1957 werd deze foto gemaakt. Toen was de Volkshogeschool gevestigd in het 'Huis te Eerbeek'.

Max en Anna Weber liggen begraven op de algemene begraafplaats aan de Coldenhovenseweg in Eerbeek. Het graf is in 2007 gerestaureerd op initiatief van de Monumentencommissie Brummen en scoutingclub Tapawingo. Het Geldersche Landschap, de Rabobank en de gemeente Brummen hebben de restauratie gefinancierd. Tijdens de Open Monumentendag in september vorig jaar heeft burgemeester Niels Joosten van de gemeente Brummen het informatiebord met een korte biografie van Max en Anna Weber op de begraafplaats onthuld.

Meer informatie over Max en Anna Weber kunt u vinden in de informatiefolder die Els Holsappel namens de Monumentencommissie heeft gemaakt. Deze folder is bij haar op te vragen: ☎03 13 – 65 52 67.

Het boek van Anna Weber, 'Een jaar aan boord H.M. Siboga', is nog steeds te verkrijgen, o.a. op www.bol.com.

Els Holsappel

Geschiedenis van de Assenbeek en watermolens in Spankeren

Assenbeek

Op of nabij de grens van Spankeren met Leuvenheim stroomt de Assenbeek. Deze beek is in het Spankerense en Leuvenheimse gebied het resultaat van de samenvoeging van enkele waterloopjes, waarvan de oorsprong in Laag-Soeren ligt. In een ver verleden zal een deel van het kwelwater van het Veluwemassief op een of meer plaatsen in de Laag-Soerense bossen, later in de Laag-Soerense venige heidevelden, aan de oppervlakte zijn gekomen. Dit water heeft een weg gezocht naar lager gelegen gronden, waarbij het in het Soerense Broek belandde. Het Soerense Broek was oorspronkelijk een moerasgebied. De waterloop met het kwelwater zal zijn opgegaan in het moeras. Het moerasgebied waterde weer af op de IJssel. Het hoogteverval in de bodem tussen de oorsprong van het kwelwater en de uiterwaarden van de IJssel is 6 tot 7 m. Het water zal de meest natuurlijke weg hebben gezocht naar de rivier, d.w.z. door het laagst gelegen gebied. Dit lage gebied lag vooral in het zuidelijke grensgebied van Leuvenheim met Spankeren. Mogelijk dat een ongestoorde natuurlijke afwatering ooit wat noordelijker heeft plaatsgevonden. Dit was dan wel voordat adellijke huizen als 'de Gelderse Toren', 'de Bockhorst' en 'de Rees' waren gebouwd, met hun aanspraken op water voor de grachten en watermolens.

Zoals bij alle rivieren is het stroombed van de IJssel door de eeuwen heen regelmatig verplaatst. Uit bodemkaarten blijkt dat er in een ver verleden rivierklei is afgezet tot vrij dicht bij het Soerense Broek. Dit betekent dat het IJsselwater dus ook vrij dicht langs het moerasgebied stroomde.

Het mag worden aangenomen dat een groot deel van het moerassige gebied tussen Spankeren en Laag-Soeren ooit zeer slecht begaanbaar was. Dat veranderde in de 10^e eeuw. In deze eeuw heeft er een duidelijke klimaatsverandering plaatsgevonden¹, het werd warmer en droger. Hoger gelegen akkers op het Veluwemassief verdroogden en werden verlaten. Deze akkercomplexen veranderden vaak in grote zandverstuivingen. De natte broekgronden langs de randen van de Veluwe werden droger en daardoor beter begaanbaar. Om het verlies aan hoger gelegen grond door verdroging te compenseren, werden de broekgronden in gebruik genomen, vooral als weiland en plaggenveld. Dit zal ongetwijfeld ook voor het Soerense Broek hebben gegolden. Om het landbouwkundige nut van het gebied te verhogen zullen er enkele sloten en greppels zijn gegraven om de afwatering te verbeteren en drinkplaatsen voor het

Op deze kaart is goed te zien dat de Assenbeek ontspringt in de heuvels bij Laag-Soeren en vervolgens naar de IJssel stroomt. Waar de beek in de IJssel stroomt, wordt 'Spankerse Torn' ('de Gelderse Toren') aangegeven. Laag-Soeren ('Zuedt Zoeren') is niet op de juiste plek ingetekend. Het is een detail van een kaart die omstreeks 1573 door Christiaan Sgrooten voor de Spaanse koning is gemaakt.

vee aan te leggen. Bestaande natuurlijke waterloopjes werden waarschijnlijk in het afwateringsnetwerk opgenomen. Een van de waterlopen die mogelijk deels natuurlijk en deels gegraven was, zal later in het Spankerense gebied 'de Assenbeek' worden genoemd.

De Assenbeek werd belangrijk toen de landgoederen 'de Gelderse Toren', 'de Bockhorst' en 'de Rees' ontstonden. Wanneer dat precies heeft plaatsgevonden, is niet na te gaan. Echter, van 'de Rees' is bekend dat dit landgoed al in 1441 bestond, met Gijsbert van Meeckeren als eigenaar. Van 'de Gelderse Toren' bestaat een oorkonde uit 1535 die handelt over:....den toirn to Spankeren aff to breecken ind wederomme opt nij te maicken².... In 1535 is dus tenminste een tweede toren gebouwd. Wanneer de voorganger, dus de toren die afgebroken moest worden, is gebouwd, is onbekend.

De grachten van de huizen 'de Gelderse Toren' en 'de Rees' waren voor de watervoorziening in meer of mindere mate van de Assenbeek afhankelijk. Daarvoor werd in Leuvenheim bij het perceel 'Pelserslach' een vertakking in de Assenbeek gemaakt, waardoor de helft van het water naar 'de Rees' werd geleid en de andere helft langs 'de Bockhorst' naar 'de Gelderse toren'. Het is echter goed mogelijk dat de aftakking naar 'de Rees' de oorspronkelijke loop van de Assenbeek is, omdat deze aftakking door een gebied gaat dat 7,5 tot 9 m boven NAP ligt en de aftakking die naar 'de Gelderse Toren' gaat, 9 tot 10 m boven NAP en dus hoger ligt.

Voor 'de Bockhorst' was en is de Assenbeek vooral belangrijk voor de afwatering. De gracht van 'de Bockhorst' werd van water voorzien via een aantal gegraven sloten. Deze sloten bestaan voor een deel uit afwateringssloten van de enkgronden, verder werden vanaf 'de Bockhorst' sloten aangelegd naar de 'Nardusplas', die noord-westelijk van en dichtbij de boerderij van de Familie Emperpol aan de overzijde van de Spankerenseweg in Leuvenheim ligt. (De Nardusplas is in de 19^e eeuw genoemd naar Bernardus Emperpol, die 'Nardus' werd genoemd.) Voorts is er een sloot gegraven naar een poel bij boerderij 'de Peppel' in Spankeren. Deze poel is waarschijnlijk een zogenaamde 'pingoruïne', dit is een overblijfsel uit de voorlaatste ijstijd. In de 'Nardusplas' komt kwelwater van de Veluwe aan de oppervlakte. De poel bij 'de Peppel' is het laagste punt in een komvormig deel van de enk en wordt gevuld door van de enk afstromend regenwater. Dat het water in de poel niet gemakkelijk wegzakt, houdt verband met een keileemlaag die in een groot

deel van Spankeren in de ondergrond zit en die moeilijk doordringbaar is. Waarschijnlijk vanaf de 14^e eeuw hebben marken zich intensief bemoeid met het beheer van de Assenbeek. Aanvankelijk waren dat de marken van Spankeren, Soeren en Leuvenheim, in 1779 is de mark van Spankeren en Soeren uitgebreid met die van Dieren tot de mark van Dieren, Spankeren en Soeren. Tijdens bijeenkomsten van de markegenoten is de Assenbeek herhaalde malen besproken. Dit was vaak in verband met het schouwen en ruimen van de beek. Het ging echter soms ook om ernstiger zaken. Tijdens een bijeenkomst in 1655 werd gesproken over problemen die de markegenoten hebben met het verleggen van de Assenbeek:Overmits het verleyden

(verleggen) van de Assenbeke wordende tot groot preindicie (nadeel) van de erfogl. in Spankeren³.....

In de 17^e eeuw is de loop van de Assenbeek gewijzigd om de hydrologische situatie in het gebied te verbeteren⁴.

In 1768 kwam de meester-metselaar en aannemer Carel Otto van Kesteren uit Arnhem naar Laag-Soeren. Het was zijn bedoeling om in Laag-Soeren een buitenplaats aan te leggen. Dit heeft destijds tot ernstige conflicten met de markegenoten geleid, maar uiteindelijk kreeg hij zijn zin. Hij bouwde in 1770 een landhuis genaamd 'Huize Soeren', waarbij ook een grote vijver met sloten werden aangelegd. Tussen 1791 en 1805 heeft Van Kesteren in Laag-Soeren ook nog 4 watermolens gebouwd⁵. Om vijver en watermolens van voldoende water te kunnen voorzien waren ingrijpende waterstaatkundige aanpassingen nodig. Toen Van Kesteren in Laag-Soeren aankwam, was daar een enkele, kronkelende beek die gevoed werd met kwelwater uit het veen. Deze oude waterloop werd rechtgetrokken en doorgetrokken tot aan hoger gelegen grond waar een spreng werd aangegraven om zodoende meer water te krijgen. Deze waterloop werd ook opgeleid, d.w.z. hoger gelegd om meer verval te krijgen.

De Assenbeek tussen de Spankerenseweg in Leuvenheim en 'de Bockhorst' omstreeks 1950.

Vervolgens is een tweede waterloop gegraven die eveneens gevoed werd door een aangegraven spreng. Deze spreng kreeg later de naam 'Badhuisspreng', omdat een deel van het water uit deze spreng naar het hydrotherapeutische badhuis 'Bethesda' werd geleid om gebruikt te worden in de watergeneeskunde. Het water werd geacht een heilzame werking te hebben. Het badhuis was in 1849 gebouwd door Pieter Nicolaas Jut van Breukelerwaard^{5,6}. Ten slotte is nog een derde spreng aangegraven. De bovenlopen van deze beken werden in het Soerense Broek samengevoegd tot één beek.

In 1848 werd de mark Dieren, Spankeren en Soeren opgeheven. De gemeenschappelijke gronden werden onder de rechthebbende markegenoten verdeeld of verkocht. Dit had tot gevolg dat het Soerense Broek werd verkaveld en ontsloten door de aanleg van wegen, paden en sloten.

Op de markevergadering van 23 juni 1846 in de kerk van Spankeren kwam de Assenbeek in markeverband voor het laatst ter sprake. In het verslag werd daarover o.a. het volgende gezegd: *...tot het betalen der aannemings sommen wegens het vergraven van, en het verleggen van een gedeelte der Soerensche beek en de daarop uitwaterende sloten, alsmede wegens de daerstelling van twee nieuwe houten bruggen over de beek.....* Volgens de bijgaande rekeningen was de Assenbeek in de buurt van boerderij 'de Kievit' verlegd³.

Gedurende een aantal eeuwen lijkt de loop van de Assenbeek dus regelmatig te zijn gewijzigd. Dat is doorgestaan tot in de zestiger jaren van de twintigste eeuw. Toen is het deel van de Assenbeek tussen de duiker in de beek bij 'de Kievit' en het perceel 'Pelserslach' (ook wel: 'Pelsenslag') in Leuvenheim min of meer rechtgetrokken en uitgediept. In de Hottinger-atlas (1773-1794)⁷ wordt de Assenbeek in het moerasgebied tussen Laag-Soeren en 'de Kievit' als een sterk meanderende beek weergegeven. Echter het deel tussen 'de Kievit' en 'de Gelderse Toren' lijkt nauwelijks te meanderen. Er zijn in dit laatste deel van het traject weliswaar enkele bochten, maar de tussenliggende stukken zijn tamelijk recht. De tekenaar van de kaart heeft dit deel van het traject waarschijnlijk nauwkeurig weergegeven. Het was zijn opdracht om voor het toenmalige Ministerie van Oorlog een kaart van de IJssel te maken met de directe omgeving. Hij zal het moerasgebied niet hebben verkend, de fraai meanderende beek is vrijwel zeker aan zijn fantasie ontsproten en niet aan de werkelijkheid. Dat wordt bevestigd door een kaart die door de landmeter M.J. de Man tussen 1802 en 1812 is gemaakt. Hij geeft een aanzienlijk minder meanderende, hooguit enigszins kronkelende Assenbeek weer⁵.

De naam 'Assenbeek' is een historische naam. De naam is waarschijnlijk ontleend aan de gewone es, dat is een boom van de vochtige zandgronden en

laagvenen. Waarschijnlijk hebben essen langs of dicht bij de beek gestaan. De naam wordt in veel oude documenten en markeboeken gebruikt.

In het begin van de 19^e eeuw lijkt deze naam in vergetelheid te raken ten fa-veure van een andere naam en wel: 'Soerensche beek'. Dit lijkt enigszins sa-men te vallen met het ontstaan van het kadaster. Op kadaster- en andere kaar-ten wordt vanaf de eerste helft van de 19^e eeuw de naam 'Soerensche beek' (ook wel Lage Soerensche beek) gebezigd. Dit wordt gaandeweg door iedereen overgenomen, zodat de oude naam verdwijnt. Echter, er is een boer-derij aan de Spankerenseweg nr. 57 in Leuvenheim die deze naam levend houdt. Het is de boerderij van de Fam. Reinders die dicht bij de beek ligt en als naam heeft gekregen: 'de Assenbeek'. Als boerderijnaam werd 'de Assenbeek' al in 1657 in het doopboek van Brummen vermeld. (De boerderij werd soms ook 'cleyne Bockhorst' genoemd – RAG ORA 995)

In 1850 verklaarde de markerichter generaal van Hooff van 'de Bockhorst' de mark ontbonden³. Waarschijnlijk liet daarna het onderhoud van de beek te wensen over, want in 1880 werd de Soerensche broek-polder opgericht. Grondeigenaren moesten polderlasten betalen, waarvoor 'de polder' het on-derhoud uitvoerde. Dat is zo gebleven tot 1960, in dat jaar is de Soerensche broek-polder opgenomen in een grotere eenheid en uiteindelijk in het Water-schap Veluwe, dat nu verantwoordelijk is voor het onderhoud van de beek.

Watermolens in Spankeren

De geschiedenis van watermolen(s) in Spankeren begon waarschijnlijk ca. 1530. Daniel van Theuven (ook van Teuven, van Townen of van Thoeven) had omstreeks 1610 het landgoed 'de Bockhorst' gekocht. In 1613 vroeg hij toe-stemming aan het Hof van Gelre om op de beek bij 'de Bockhorst' een koren-molen te mogen bouwen. Hij vermeldde daarbij dat de molen zou worden ge-bouwd op de plek waar ongeveer 83 jaar daarvoor (ca 1530) ook al een molen had gestaan⁸. Hoewel lang geleden, was dit toch niet bijzonder vroeg, want de eerste watermolen op de Veluwe was al in de 11^e eeuw gebouwd in Velp. De aanvraag van Daniel van Theuven leidde direct tot protesten van de markege-noten, omdat zij bang waren voor wateroverlast. Om voldoende verval te krij-gen bij de molen moest het water worden opgestuwd. Dit zou onherroepelijk leiden tot verhoogde waterstanden tussen Laag-Soeren en 'de Bockhorst'. De landmeter Bernard Kempinck werd gevraagd dit risico te onderzoeken. Deze plaatste 'proef-dammen' in de beek om het water op te stuwen. Dit leidde ech-ter nergens tot wateroverlast⁸. Desondanks werd de toestemming om de mo-len te mogen bouwen nog niet gegeven. Drie jaar na het eerste verzoek her-

haalde Daniel van Theuven zijn verzoek aan het Hof van Gelre. In zijn verzoekschrift zei hij o.a. dat hij een molen wilde bouwen*op zekere gelegene plaetse ende becke, door des supliants* (iemand die een verzoekschrift indient) *landen lopende tot Spanckeren, vormaels vanden vorst des landts* (hertog van Gelre) *hergecommen ende een waeter coornmoelen op de vornomde beek gehaet heeft voor omtrent 3 oft 84 jaren geleden*⁹..... Het duurde echter toch nog tot 13 juni 1617 voordat Van Theuven toestemming kreeg van de rekenkamer van het Hof van Gelre om de molen te bouwen¹⁰. De commandeur van Dieren als markenrichter probeerde dit via hetzelfde hof nog te voorkomen, maar tevergeefs¹¹. De molen werd vervolgens gebouwd. Het boek 'Negen eeuwen watermolens op de Veluwe' van H. Hagens mag gerust een standaardwerk worden genoemd. Hagens gaat in zijn boek ook in op het verzoek van Daniel van Theuven. Hij komt tot de conclusie dat Van Theuven uiteindelijk van de toestemming geen gebruik heeft gemaakt⁸. Dat is echter een aantoonbaar onjuiste conclusie. Voorts vermeldt hij in het boek dat de benedenloop van de Assenbeek de gracht van 'de Bockhorst' voedde. Ook dat is onjuist, het tegenovergestelde is waar, want zoals hiervoor al is aangegeven waterde de gracht af op de Assenbeek.

Waar de molen precies heeft gelegen is niet bekend. Het is echter wel mogelijk om een logische plek te beredeneren.

Het gehele traject van de Assenbeek kan grofweg opgedeeld worden in vier delen. Het eerste deel is vanaf dicht bij Laag-Soeren tot ongeveer de boerderij 'de Kievit', hier lag de Assenbeek op het gemeenschappelijke grondbezit van de mark Dieren, Spankeren en Soeren. Het tweede deel is vanaf 'de Kievit' tot iets voorbij het perceel 'Pelserslach', hier lag de beek waarschijnlijk op het grondgebied van de mark Leuvenheim. Vanaf iets voorbij 'Pelserslach' tot aan de grenssloot ongeveer halverweg de boerderijen 'de Burgershoeve' en 'Op 't Schaar', aan de Bockhorstweg in Spankeren, ligt het derde deel. De grenssloot die haaks op de beek is gelegd, vormde eeuwenlang de grens tussen de bezittingen van 'de Bockhorst' en 'de Gelderse Toren'. De percelen in het derde deel die in Spankeren en Leuvenheim grensden aan de Assenbeek, waren in bezit van 'de Bockhorst'. In het vierde deel, vanaf de grenssloot tot aan 'de Gelderse toren', lag de Assenbeek helemaal op grondgebied dat in het bezit was van landgoed 'de Gelderse Toren'. Om een watermolen te kunnen bouwen was het bezit van grond aan de beek noodzakelijk. Grond bezat Daniel van Theuven alleen in het derde deel. Dus ergens tussen 'Pelserslach' en de hiervoor genoemde grenssloot zal de watermolen hebben gelegen. In bronnen werd geschreven over een molen bij 'de Bockhorst'¹³, de molen zal dan

De situatie in 1950. Een houten bruggetje over de Assenbeek na bij de 'Bockhorst' van nauwelijks één meter breed was een restant van de vroegere doorgaande weg van Arnhem naar Zutphen.

ook niet ver van 'de Bockhorst' af hebben gelegen. De doorgaande route van Arnhem naar Zutphen liep eeuwenlang via de huidige Bockhorstweg in Spankeren, vervolgens voor het huis 'de Bockhorst' langs, over de Assenbeek naar Leuvenheim, Brummen en tenslotte Zutphen. Dit was omdat een deel van de huidige weg van Dieren naar Zutphen in de winter niet begaanbaar was, doordat bij hoog water in de IJssel de beek niet meer kon afwateren op de IJssel en buiten de oevers trad.

Een logische plek voor een watermolen was daar waar deze route de Assenbeek kruiste. Dat was dicht bij 'de Bockhorst' en de weg was waarschijnlijk redelijk begaanbaar. Daardoor was de watermolen waarschijnlijk ook tamelijk goed bereikbaar. Bereikbaarheid was natuurlijk een belangrijk punt. De molen was een korenmolen¹⁰ en maalde mogelijk voor de hele gemeenschap van Spankeren, Laag-Soeren en een deel van Leuvenheim. Het koren, vrijwel zeker rogge, maar ook het gemalen product was zwaar. Voor het transport van deze zware producten was het gewenst dat karren e.d. de molen goed konden bereiken.

Er is mogelijk nog een reden om aan te nemen dat de molen op of dicht bij de genoemde plek heeft gestaan. Als men nu, gaande van Spankeren naar Leuvenheim, de beek oversteekt op de plaats waar de oude weg heeft gelopen, dan valt in het landschap iets bijzonders op. Aan de Leuvenheimse kant van

De Assenbeek bij de 'Bockhorst' met het bosje van 25 x 50 meter, dat mogelijk een verlande molenvijver is.

de beek ligt direct langs de restanten van de weg en eveneens direct aan de beek een min of meer rechthoekig laag en drassig stuk land van ca. 25x50 m. De laagte is met struiken en bomen begroeid en heeft een verhoogde rand. Het geheel maakt een enigszins onnatuurlijke indruk. Dat samen leidt tot de veronderstelling dat de laagte misschien een verlande molenvijver is. Veel watermolens hadden een vijver waarin water kon worden opgestuwd als de molen in rust was. Dit zorgde voor voldoende waterreserve om het waterrad in beweging te kunnen zetten.

Daniel van Theuven heeft niet lang plezier gehad van zijn watermolen. In 1624, tijdens de 80-jarige oorlog, vielen de Spaanse troepen de Veluwe binnen. De troepen werden aangevoerd door graaf Hendrick van den Berg. Ook Spankeren kreeg het toen zwaar te verduren.

De Zutphense predikant Baudartius (Baudartio) beschreef in 1624 de gevolgen die de inval voor Spankeren heeft gehad, o.a. : *.....de vyandt heeft de Kercke te Spanckeren ende alle de huysen aldaer afghebrandt, sy hebben daer oock eenen watermeulen afghebrandt*¹²,..... Dat de molen is afgebrand werd ook bevestigd door een document in het archief van 'de Rees': *.....dat Daniel van Townen den Erffpacht van idt water gnt. (genaamd) De Asbeecke,*

*waer vande molen verbrant was, verlaten hadde*¹³.....

Om het recht op de watermolen te behouden diende Daniel van Theuven binnen 3 jaar te herbouwen. Dit heeft hij waarschijnlijk niet gedaan omdat hij in 1630 een geschil had met Coenraet van Housz (ook Van Huijsz of Van Husz) van 'de Rees' over dit recht. Van Housz veronderstelde dat het recht vervallen was en vroeg zelf aan het Hof van Gelre toestemming om een watermolen te mogen bouwen:....*Om een moelen omtrent sijn huis die Rees inden Ampte van Brummen geleegen op d'selve Beecke ofte waeter te moegen leggen und timmeren laten*¹³..... Dit werd hem in 1630 toegestaan. Eveneens in 1630 moest eerst nog een conflict over waterrechten met Daniel van Theuven worden opgelost. Van Housz riep daartoe de hulp in van Gerrit Noordinck, scholtis van het ambt Brummen en 3 getuigen. De getuigen zijn Frederick Beecker, 70 jaar oud, Evert Arends, 52 jaar oud, en Derrick Wolters, 70 jaar oud. De getuigen hadden hun hele leven of lange tijd in de mark Leuvenheim gewoond en kenden de situatie van de Assenbeek van oudsher. De getuigen werd gevraagd:....*off haer niet well bewust, ende goede wettenschap hebben, dat die sellffen van de Assenbeecke van alts hear langs die buirschap Loevenum ende so voorts door die landerijen tot het huiss de Rees behorende, hoeren cours (loop) genoemen ende geloepen heeft*....,dit werd door de getuigen bevestigd. Voorts werd de getuigen gevraagd of ze zich ervan bewust waren dat Daniel van Theuven bij zijn goed 'de Bockhorst' een watermolen had gebouwd:....*ende om sijn molle te benificeeren (bevoordelen) hetwater te(lken)maell tot sijn molle getrocken ende also de Buirschap Loevenem daer van beroefft (beroofd), ende sulx alles tot haeren Marckelijcken schade, ende der landerijen tot den huise Reess behoerende,om aen gesien dat die hellffte van het water van aldes (oudsher) haar den Buirschap Loevenum toe quam*¹³.....Ook dit werd door de getuigen bevestigd. Dit alles zal in 1630 niet een zodanig heikel punt zijn geweest, omdat de watermolen in 1624 immers al was afgebrand.

Misschien moet het meer worden gezien als een actie van Van Housz om voor de toekomst de rechten op water van de Assenbeek via de Leuvenheimse vertakking veilig te stellen.

Van Housz heeft de molen waarschijnlijk nooit gebouwd. Dat blijkt uit de jaarrekening over 1677/1678 van de Rekenkamer van de Hof van Gelre. Over de molen van Van Housz werd vermeld:....*is noit ganckbaer geweest, en is wech, ergo memorie*.....

Wel richtte Coenraet van Housz zich op 9 november 1639 tot de heren van de Rekenkamer om zich te beklagen over het feit dat een dijk in de Assenbeek was doorgestoken, waarschijnlijk om te voorkomen dat er water naar 'de

Rees' zou stromen, ofwel om meer water via 'de Bockhorst' te laten stromen. Wie de dijk had doorgestoken werd niet aangegeven, het ligt echter voor de hand dat dit in opdracht van Daniel van Theuven was uitgevoerd. Het document uit het archief van 'de Rees' waarin het voornoemde probleem wordt beschreven bevat o.a. de volgende passage:.....*So is nochtans so, dat 't gebeurt is, dat bij off ontijde (nacht) den dijk van deselve beke is doorgesteeken tot grooten schade ende ongerijff van suppl*¹³.....

Uit 'protocollen van bezwaar' van 1670 blijkt dat de 4 kinderen van Daniel van Theuven 6000 gulden hebben geleend van Wilt Jan van Broeckhuysen, heer van 'de Gelderse Toren'. Van Broeckhuysen kreeg het landgoed en huis 'de Bockhorst' als onderpand. Er werd ook een regeling met Van Broeckhuysen getroffen over herbouw van een watermolen:.....*Ende dewijl het huys Boekhorst van olde tijden bereghtright is op de beecke aldaer een watermolen te hebben ende te holden, welcke door oorloghtijden is worden destrueert (vernield), ende in cas van genoechsaem water weder opgemaect soude connen worden.....so is tussen gemelte contractanten geconvenieert (overeengekomen) en overkommen dat het recht van voors. Meulen.....voor die helfte sal comen ten profite van WelGeb. Heer Broeckhuysen.....*Evenals Van Housz deed in 1630, werd door Wilt Jan van Broeckhuysen de vertakking van de Assenbeek over 'de Bockhorst' naar 'de Gelderse toren' veilig gesteld. Ook ditmaal werden door de scholtis van Rheden voornamelijk oudere getuigen opgeroepen om aan te geven hoe de loop van de Assenbeek van oudsher was geweest. Waarschijnlijk vond men destijds getuigenverklaringen van oudere markegenoten in dit soort aangelegenheden voldoende betrouwbaar. De getuigen waren Roeloff Jansen, 66 jaar, Frerick Frericx, 36 jaar, Jacob Jansen, ongeveer 51 jaar, en Jacob Tonissen, 72 jaar. De getuigen kregen 5 vragen voorgelegd betreffende de loop van de Assenbeek o.a.:.....*Off Getuigen weten, dat de Spanckerse beek koomt uijt het Sourense wentie,(of 'weetie', hiermee wordt waarschijnlijk moeras of veen bedoeld) ende loopt door de Spanckerse groene gemeente, ende wordt alsdan voort die Assenbeeck g(e)n(oem)t, langhs de Boickhorst ende Leuvensche gemeente, ende loopt alsoo door het guet Ten Holthe (Burgershoeve, Bockhorstweg 8 Spankeren), ende het erve Gumster, ende die Gumster-brugge doir.....*vervolgens: *Off Getuige wel weet,dat de rentmr. Gysen, wegens Sijn princeliecke Hoogheijt van Oranjen, wegens Huijs te Dieren, als marckenrichter, neffens de enderen Erffgenamen van Spankeren Ende Souren deselven beeck hebben geschout, ende deselven oock bevonden haer loop te beginnen uijt het Sourense weetie, met een cours of loop onder de Gumster-brugge door*¹³.....

De brug bij 'de Gumster' lag ook dicht bij 'de Gelderse Toren'.

Vanaf 1675 is het eigendom van het landgoed en huis 'de Bockhorst' overgegaan op Herman van Delen, ontvanger-generaal van de Arnhemse kwartier^{14,15}.

Waarschijnlijk is de regeling t.a.v. de watermolen eerder getroffen dan de datum van de 'protocollen van bezwaar' aangeeft, gezien het volgende:

In 1669 wordt de erfpacht voor het water in het Soerense en Spankerense veld met het recht om watermolens te bouwen uitgegeven aan Herman van Delen. Dit werd bekend gemaakt via publicatie in de kerken van Spankeren, Brummen en Hall. Herman van Delen en de geërfden van de mark van Leuvenheim kwamen op 2 mei 1669 bij de Assenbeek bij elkaar om afspraken te maken over de beek en het gebruik van het water. Dit was om conflicten zoals die er waren met Daniel van Theuven te voorkomen. Er werd o.a. afgesproken..... *dat het water soodanich niet zal worden gestout (gestuwd) dat die broecken ende velden daer door (ver)drincken.....dat die meulens geleijt zullen moeten worden bovendie Evickhorst ('Evickhorst' is een stuk weiland dat ter hoogte van boerderij 'de Kievit' in Leuvenheim aan de beek ligt) ende dat het waeter langes die Evickhorst sal loopen tot an het uijterste van Pelsersslach om sich aldaer naer ouder gewoont half door die wiltbaen ende Loevenen ende half door die Bockhorst ende Spanckeren te (ver)deilen*^{13,16}

In 1669 erkende het Hof van Gelre dat Herman van Delen bevoegd was om in de mark van Soeren of in het district van Spankeren naar water te graven en wanneer het water gevonden was, daarop één of meer molens te mogen bouwen¹⁷. Het graven naar water betekende hier waarschijnlijk het aangraven van sprengen.

Het Soerense broek in de winter van 2006. Het is een vlak, relatief vochtig gebied, dat nog steeds gebruikt wordt voor ruwvoederwinning en beweiding

Discussie

Toen in 1624 de watermolen afbrandde verdween daarmee waarschijnlijk de tweede watermolen uit Spankeren (of Leuvenheim). Tussen 1624 en 1670 hebben meerdere personen het recht gehad op minstens een deel van het water van de Assenbeek en het recht om een watermolen te bouwen. Die personen waren: vanaf 1624 Daniel van Theuven van 'de Bockhorst' en erfgenamen, mogelijk ook Wilt Jan van Broeckhuysen van 'de Geldersche Toren'. Vanaf 1630 Conraet van Housz van 'de Rees' en vanaf 1669 Herman van Delen van 'de Bockhorst'.

Tussen 1624 en 1670 is er veel te doen geweest over de Assenbeek, over rechten op het water en de loop van de Assenbeek. Er zijn veel gesprekken over gevoerd, veel werd ook in documenten opgetekend. Voor elk van bovengenoemde personen ging het uiteindelijk om (her)bouw van de watermolen. Het lijkt er echter sterk op dat geen van bovengenoemde personen na 1624 ook werkelijk een watermolen heeft gebouwd. Na 1670 werden in de nog bestaande documenten geen watermolens meer vermeld in Spankeren. De watermolen die in 1624 door de Spaanse troepen in brand werd gestoken, was waarschijnlijk de laatste watermolen van Spankeren.

Wat nu nog overblijft en moeilijk te verklaren is, zijn twee vermeldingen aangaande aan molens gerelateerde beroepen. In *Staet en inventaris van den Boedel ende nalatenschap van wijlen den Hoogwelgebr. Gestr. Heer Willem Baron van Broekhuisen (1764)*:

11) Het haverland in pagt gebruikt wordende door de **Mulder** van Spankeren en Desselves Participanten¹⁶.....

De tweede vermelding komt uit een genealogie:

Hendrik de Goeij, zoon van Maas Hendriks de Goeij en Egbertje Berends, geboren in Velp 18-8-1789 en overleden in Spankeren 15-1-1824, was voor zijn huwelijk in 1820 werkzaam in Spankeren en Hall als papiermakers-knecht¹⁸.....

Mogelijk heeft Hendrik de Goeij niet in Spankeren maar in Laag-Soeren gewerkt. Aan de bovenlopen van de Assenbeek in Laag-soeren had Carel Otto van Kesteren tussen 1791 en 1805 immers 4 molens gebouwd, waarvan 3 papiermolens.

Wie de mulder van Spankeren was, die in 1764 het haverland pachtte, en waar zijn molen stond, blijven vooralsnog raadselen.

Geraadpleegde bronnen en literatuur:

1. Heidinga, H.A.: 'Toen het weer droog was, een milieuramp in de 10^e eeuw', *Natuur & Techniek* 1985, nr 9, 53^e jaargang, 1985.
1. Nijhoff IV, oorkonde non1816, 1 september 1535.
2. R.A.G., archieven van marken en maalschappen 0366. Mark van Dieren, Spankeren en Laag-Soeren, dozen 30 en 31.
3. Anonymus: 'Concept-toelichting te beschermen gezicht Laag-Soeren', Gelders Genootschap, 1998.
4. Scholten, F.W.J.: 'De betekenis van Carel Otto van Kesteren voor het beschermde dorpsgezicht Laag-Soeren', In: 'Historisch geografisch tijdschrift', 21^e jaargang, 2003.
5. Anonymus: 'Cluster Soerense beek, Beheers- en onderhoudsplan', Waterschap Veluwe, Steenbokstraat 10, Apeldoorn, 2001.
6. Versfelt, H.J.: 'De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland', Heveskes Uitgevers, Groningen, 2003.
7. Hagens, H.: 'Op kracht van stromend water. Negen eeuwen watermolens op de Veluwe', NV Uitgeverij Smit van 1876, Hengelo, 1998.
8. R.A.G. , Archief Hof, Inv. Nr. 5051, Civiel Proces 1613-13
9. R.A.G., Civ. Sent. V, blz. 255; Pleidooiboek IV, blz 58, 0427, Archief Landgoed 'De Rees'.
10. Nijhoff, 1856, Civ. Sent. V, blz 255; Pleidooiboek IV blz 58vo.
11. VEELAUS-VASTEL-AVOND-SPEL ofte cort verhael van den alarm die op Vastel-avond in de Veelau gheweest is. Beschreven Van Gulielmo Baudartio, Predikant binnen Zutphen. By Andries Jansz. Van Aelst, Boeckverkoper, anno 1624.
12. R.A.G. , 0427, Archief Landgoed De Rees.
13. R.A.G. Rechterlijk Archief Veluwe, Protocollen van Bezwaar 1675-1732, no. 964 e.v.
14. Voorst Vader, W.L. van: 'Het huis genaamd **de Bockhorst** vanouds gelegen in Velwezooam, ambt Rheden, kerspel Spankeren', Archief 'de Bockhorst', 2000.
15. R.A.G. , 1538. Archief Van Rhemen, de Gelderse Toren
16. Nijhoff, 1856, Pleidooiboek XXXVIII, blz 37.
17. Genealogie site van Jeroen en Gerdien Nikkels, Gezinsbladen [1000 – 1099], Gezinsblad 1049.
18. Spoel, J.A.: 'Gelders Molenboek', Opdracht van het Provinciaal Bestuur van Gelderland, Walburg Pers, Zutphen, 1968.

Ton Elzebroek

Waterval bij de Gelderse Toren

G.E.R.R.I.T Swarthoff

Hoort dit Boek.

Die't Vint

Die Geeft hem weer,

Om een appel of een peer,

Die 't niet en doet,

Die staat de Galge voor de Voet,

De schout die sal hem vangen

En de Beul die sal hem hangen;

En als hij dan klimt op de Leer

Dan sal hij roepen:

O Heer, had Gerrit Swarthoff

Sijn boek maar weer.

Brummen, 3 Februari 1773

Joop Zengerink vond enige jaren geleden bovenstaand ex libris, weliswaar niet in de originele vorm, maar wel mooi door originaliteit. De tekst is nu in Old English MT gezet om de ouderdom te accentueren.

In de vierde regel van onder staat het woordje 'leer'; dat is de ladder die tegen de galg staat.

De bemiddelde Gerrit Swarthoff bezat waarschijnlijk meerdere boeken en had er wel een appel of een peer voor over als iemand zijn kostbare boek kwam terugbrengen! Het alternatief voor niet terugbrengen spreekt voor zich.

AAN DE SCHOOLJEUGD.

1. Wasch dagelijks aangezicht, hals, borst en handen.
2. Reinig steeds de handen voordat gij gaat eten of eetwaren aanraakt en houd de nagels kort en schoon.
3. Poets des morgens de tanden en spoel na het eten den mond; gij loopt dan minder gevaar kiespijn te krijgen.
4. Borstel dagelijks uw kleeren en reinig uw schoenen en klompen van vuil en stof, liefst buiten.
5. Veeg zorgvuldig uw voeten, voordat gij de school of een huis binnengaat.
6. Gebruik geen speeksel om uw lei schoon te maken.
7. Werp geen vuil of afval in de school, en spuw niet op den vloer.
8. Maak een zindelijk gebruik van de privaten en waterplaatsen, gebruik papier en sluit de brillen.
9. Drink geen slootwater of ander onzuiver water en geen Alcoholischen drank.
10. Rook of pruim niet.
11. Loop, sta en zit rechtop; houd bij het zitten de beenen stil en de handen boven de tafel.
12. Zeg het aan den onderwijzer, wanneer gij op uw plaats niet goed kunt zien of hooren, of wanneer gij ziek gevoelt.

De Gezondheids-Commissie gesteld te Dordrecht.
Dr. W. F. J. VAN DER PAAZ, Voorzitter.

*Bovenstaand knipsel werd 'opgespoord' door Jaap van der Weel.
 Hij verwacht niet dat het u nog tot steun zal zijn bij de opvoeding!*

REGIONAAL ARCHIEFZUTPHEN duikt in belastingen

Onder het mom 'Leuker kunnen we het wel maken' staan alle activiteiten van Regionaal Archief Zutphen dit jaar in het teken van belastingen. In de archieven van de gemeenten Brummen, Lochem en Zutphen bevinden zich diverse bronnen over belastingen: van een aankondiging van de invoering tot een namenlijst met betaalde bedragen. Regionaal Archief Zutphen wil laten zien dat deze bronnen interessant zijn voor historisch en genealogisch onderzoek. Dat een belastingregister een interessante bron kan zijn voor genealogen (stamboom-onderzoekers), is medio februari te zien op de website. Enkele belastingregisters van de gemeente Brummen zijn dan volledig te bekijken en via een namenindex doorzoekbaar.

Om een beeld te krijgen van belastingen, geeft prof. dr. F.H.M. Grapperhaus, emeritus-hoogleraar in de belastingen aan de Rijksuniversiteit Leiden en oudstaatssecretaris van Financiën, op donderdag 16 april een lezing over de geschiedenis van de belastingen (van 3000 jaar voor Christus tot nu). Op zondag 5 april is het archief ook geopend (actie 'Zutphen op Zondag').

Nieuwsbrief

21^e jaargang no. 1

ISSN 1382-0478

februari 2009

Bibliotheek:

Onze bibliotheek is uitgebreid met de volgende titels:

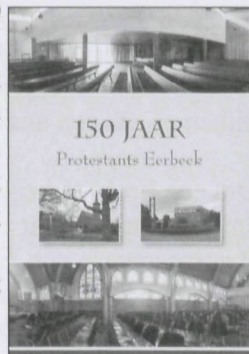
nr. 476 'Historisch Jaarboek voor Gelderland, deel XCIX', bijdragen en mededelingen Gelre 2008.

nr. 477 Westmünsterland: 'Jahrbuch des Kreises Borken 2009'

nr. 478 'Een boeket van pauwenveren', jubileumboek ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Sportclub Klarenbeek. 1932-2007

nr. 479 'De Gelderse Toren, Landgoed aan de IJssel' door Martijn Andela, ISBN 90-5730-275.6, uitgeverij Walburg Pers. Het landgoed De Gelderse Toren is genoemd naar zijn hoofdgebouw, een grote, grijze toren. De middeleeuwse Gelderse Toren wordt in 1535 herbouwd in opdracht van hertog Karel van Gelre. Het huidige bouwwerk is het product van een ingrijpende 19^e-eeuwse renovatie. In de rijk geïllustreerde uitgave richt de schrijver zich op de periode 1535-1921. Hij behandelt de eigendomsgeschiedenis, de bouwkundige ontwikkeling van het kasteel en de transformatie van tuinen en bijgebouwen. De indrukwekkende geschiedschrijving bevat veel historisch kaartmateriaal, 19^e-eeuwse zwart-wit foto's en bouwtekeningen die Andela tijdens zijn onderzoek ontdekte.

nr. 480 '150 jaar Protestants Eerbeek', diverse auteurs. Naar aanleiding van het feit dat het op 7 november 2008 150 jaar geleden was dat de eerste predikant in Eerbeek in zijn ambt werd bevestigd, heeft de kerkenraad besloten een jubileumboekje te laten vervaardigen. Naast de geschiedenis van de protestantse kerken in Eerbeek komt ook het ontstaan van Eerbeek en een stuk geschiedenis van het dorp aan de orde. Op de bijgevoegde CD staan 22 foto's uit heden en verleden.

nr. 481

'Zou Petrus tevreden zijn?' Kroniek van de dorpskerk in Spankeren door A.T.G. Elzebroek en G.A.F. Hulleman.
ISBN 978-90-808838-4-0.

De Petruskerk, in het bijzonder de toren daarvan, staat als een verstilde getuige van meer dan duizend jaar geschiedenis in het centrum van Spankeren. De basis van deze geschiedenis ligt waarschijnlijk bij het begin van de kerstening van deze regio. De kerk heeft een rooms-katholieke periode gekend van zeker 600 jaar tot bij de reformatie in 1595 de protestantse periode begon, die nu dus ruim 400 jaar heeft geduurd.

Lezingen:

De eerstvolgende lezing is op woensdag 11 maart in Concordia in Brummen. Het onderwerp is de geschiedenis van de zuivelindustrie. Spreker is de heer Prof. Dr. Ir. J.M.G. Lankveld.

Activiteiten:

Op maandag 13 april (2^e Paasdag) kunt u deelnemen aan de Ludgeruswandeling. Start bij 'De Vrolijke Frans', Knoevenoordstraat 51 te Brummen. Afstanden: 8 en 14 km. De organisatie is in handen van Stichting Regiocontact Vecht, Veluwe en IJsselstreek

Website:

Onze website is weer te raadplegen. Aan uitbreiding wordt gewerkt:
www.ohv-demarke.nl

Onderzoek:

Sinds 2001 is Dr Elze Luikens bezig met een onderzoek naar het reilen en zeilen van de Gelderlanders ten tijde van koning Lodewijk Napoleon en keizer Napoleon. Het onderzoek vindt plaats in onder meer het Gelders Archief, de Koninklijke Bibliotheek (couranten uit die tijd) en het Algemeen Rijks Archief. Om de onderzoeksresultaten te delen met een uitgebreid (Gelders) publiek is Luikens in augustus 2008 begonnen met een weblog/site, waarop korte verhalen, feitelijkheden en diverse andere interessante zaken worden verteld over de Gelderlanders ten tijde van de Bonapartes. Omdat alles in deze

jaren plaatsgewijs werd aangeleverd en geregeld, komt er ongetwijfeld een moment (of is dit inmiddels al gebeurd) waarop over uw woonoord/streek iets wordt verteld uit de jaren 1805-1815. Ook afbeeldingsmateriaal uit en over de tijd zelf staan op weblogsites.

De weblog/site is te vinden onder de naam: www.elzeluikens.spaces.live.com

Clara Uenk-Dirksen, secretaris

Stichting Historisch Onderzoek Zuid-Oost Veluwezoom

Volgens de oprichtingsakte stelt de stichting zich tot doel "het bevorderen van onderzoek naar de geschiedenis van de Zuid-Oost Veluwezoom, in het bijzonder ook de geschiedenis van het tot de gemeenten Rheden en Brummen behorende grondgebied."

De initiatiefnemers waren in het voorjaar van 2003 betrokken bij de voorbereiding van de tentoonstelling in de Orangerie van de Gelderse Toren. Op de tentoonstelling werden diverse historische verzamelingen bij elkaar gebracht. Gerard Hummelman en zijn vrouw Bets hielden al een archief bij van de Belangenvereniging Spankeren.

Ton Elzebroek was al bekend van het boek 'Spankeren... nooit van gehoord'. Wim van den Beukel concentreerde zich op de geschiedenis van Dieren en omstreken, terwijl Stan Dekker eerder 'Van Lovenen tot Leuvenheim' en 'Leuvenheim 1629, De Schans' publiceerde.

Nieuwsgierigheid deed de rest. Wat de onderzoekers al eerder was opgevalen, werd met zekerheid gestaafd. Zo vertoont bijvoorbeeld de oudste geschiedenis van Spankeren en Leuvenheim meer onderlinge verbanden dan die van Brummen en Leuvenheim in dezelfde tijd.

Regelmatig bijeenkomen als werkgroep heeft inmiddels geleid tot het recent verschenen boek over de kerk van Spankeren ('Zou Petrus tevreden zijn?').

Het secretariaat van de SHOZOV is gevestigd te Spankeren, Dorpsweg 10, 6956 AP, ☎0313-414316.

Stan Dekker

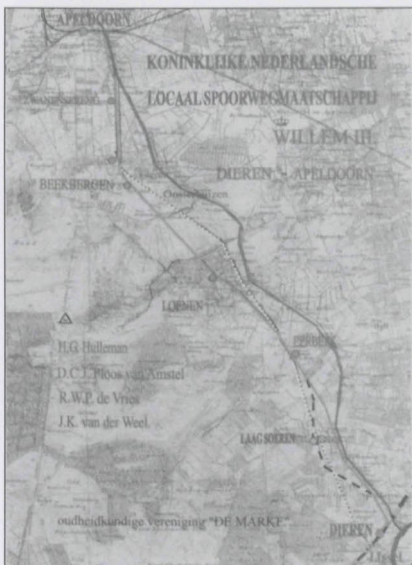
Boek “KNLSM WILLEM III, DIEREN-APELDOORN”

Van het op 28 augustus 2007 op station Beekbergen gepresenteerde boek “Koninklijke Nederlandsche Locaalspoorweg-Maatschappij Willem III Dieren-Apeldoorn” – samengesteld door een 4-tal leden van onze vereniging – zijn binnen 1½ jaar vrijwel alle 1500 exemplaren verkocht. Ruim 36% van de verkopen via consignatiezendingen naar 20 (boek)winkels in de regio. De provisie voor de winkels varieerde van 0 tot 25%.

In augustus/september 2008 zijn alle niet verkochte boeken opgehaald en de verkochte gefactureerd. Alleen boekhandel Hendriks in Eerbeek heeft tot en met december 2008 nog boeken in consignatie ontvangen.

De samenvatting van de verkopen is:

	aantal:
voorverkoop aan onze leden in juni 2007.	89
voorverkoop in aug. 2007 aan bedrijven in de regio	190
verkoop tijdens ‘Terug naar Toen’ in september 2007 en 2008	265
verkoop aan 20 (boek)winkels in de regio via consignatiezendingen	541
directe verkoop aan winkels (Groningen, Emmen, Leiden, Den Haag)	133
overige verkopen o.a. Bijenmarkt, Rijnhal, jaarverg. Geld. Landschap	158
gratis aan medewerkers, genodigden bij de presentatie op 28/08/2007	83
subtotaal	1.459
nog in consignatie bij boekhandel Hendriks in Eerbeek	10
voorraad 31 januari 2009	31
oplage	1.500

De boekwinkels met de meeste verkopen waren: Nawijn & Polak in Apeldoorn: 145 boeken; Hendriks in Eerbeek: 130 boeken en Bruna in Dieren: 83 boeken. Voorname-lijk door de boekenverkoop stegen onze geldmiddelen van € 3.235,-- op 1 januari 2007 tot € 16.154,-- op 31 december 2008. Deze stijging is mede positief beïnvloed door de ontvangen subsidies/donaties voor het boek (€ 2.990,--).

Wij willen de 25 nieuwe leden in 2008 en de leden, die het boek nog niet hebben aan-

geschaft, alsnog in de gelegenheid stellen om één van de laatste 31 exemplaren te kopen.

Het boek – op A4-formaat – bestaat uit 128 pagina's met daarin ruim 180 foto's en afbeeldingen en beschrijft de aanzet, de oprichting en de exploitatie van de lijn Dieren – Apeldoorn tot aan de opheffing.

De verkoopprijs bedraagt € 15,90.

U kunt het boek bestellen via e-mail, telefonisch of schriftelijk bij:
mevr. M. van Zadeloff-Ruumpol, Loenenseweg 150, 6961 HL Eerbeek

☎ 03 13 - 65 17 24 of: E✉ gj.van.zadelhoff@hetnet.nl

In de regio zal het boek worden bezorgd en daarbuiten franco worden toegezonden.

Joop Zengerink

De Marke-leden Herman Hulleman, Rein de Vries, Dick Ploos van Amstel en Jaap van der Weel (v.l.n.r.), auteurs van het boek 'Koninklijke Nederlandsche Locaalspoorweg-Maatschappij "Koning Willem III" Dieren-Apeldoorn', de succesvolle uitgave van 'De Marke'.

Restauratie atelier Sterken BV

Atelier voor restauratie en conservering
van papier en perkament

- Brieven & Archieven
- Boeken & Banden
- Prenten & Grafiek
- Kaarten & Wandkaarten
- Charters & Zegels

DocumentenWacht is een service van Restauratie atelier Sterken BV en gericht op schade preventie.

DocumentenWacht®
calamiteitenservice, zorg en beheer

DocumentenWacht is de officiële partner van Isotron Nederland BV voor gammabestraling voor de gehele Culturele en Administratieve sector in de Benelux en Duitsland.

Engelanderholt 3, 7361 CZ Beekbergen

Tel: 0031-(0)55-5423147 Fax: 0031-(0)55-5430614

E. info@sterken.nl

Meer informatie op: www.sterken.nl

Blankhart & Bronkhorst Netwerk Notarissen

Het kantoor voor
eigentijdse dienstverlening met
een persoonlijke benadering...

Wolterbeeklaan 3
7361 ZD Beekbergen
T (055) 506 33 33
F (055) 506 31 01
E info@bbnetwerknotarissen.nl

www.blankhartbronkhorst.nl

12787

Lian Brandsma
Uitvaartzorg

Voor een uitvaart met zorg in Loenen, Eerbeek en wijde omgeving

Dag en nacht bereikbaar

Waar u ook verzekerd bent,
u kunt altijd bij mij terecht

Bel nu voor een afspraak om uw
uitvaartwensen vast te leggen:
kosteloos en vrijblijvend

tel 055-505 01 59

www.lianbrandsmauitvaartzorg.nl

